

ISOPERÄ

Kyläkeskiviikko 13.8.2014

Suomen maatalousmuseo Sarka
Teppo Vihola

Kylä joen latvoilla

- Isoperä sijaitsee Niinijoen latvoilla lähellä vedenjakajaa
- Kylän eteläpuolelta vedet virtaavat Suomenlahteen Halikonjokea pitkin
- Isonperän kohdalla Niinijoki pahainen puronen, joka saa alkunsa Heporahkan ja Lapinsuon isoista soista
- Isoperä I. Storperä oli vanha keskiaikainen kylä
- Kylän kasvun ja synnyn taustalla vedenjakajan suot, joilta oli korjattavissa heinää ja joista oli helppo raivata peltoa

Asutushistoriaa

- Asutus levisi jokilaaksoa ylöspäin
- Isoperä vanhan Loimaan myöhimmin asutettuja kyliä (ainakin periaatteessa)
- Isoperän kylä oli alueeltaan laaja ja sinne perustettiin jo varhain useita taloja
- 1500-luvun alkupuolen verollepanossa se oli Suur-Loimaan suurimpia kyliä
- Taloja oli kaikkiaan kuusi ja niiden yhteinen veroluku 16 äyriä

Talot vuonna 1540

- Holkeri
- Hyry
- Ponkkinen
- Juose
- Soine
- Kärppä (jakautunut kahdeksi l. kaksi isäntää)

Talojen jaot

- 1575 Juosen 6 äyrinen talo jaettiin ja siitä syntyi 3 äyrin Wiuko ja 3 äyrin Juose
- Holkeri jakautui kahtia vuonna 1606 – kaksi kolmen äyrin taloa yhden kuusiäyrisen sijaan
- Kaikkiaan taloja vuoroin jaettiin ja vuoroin niitä yhdistettiin, osa jäi välillä todella autioiksi ja osa joutui kruunulle maksamattomista veroista

Talojen luonne

- Wiuko, Hyry ja Juose kuuluivat 1650-luvun alussa Arvid Wittenbergin Loimaan vapaaherrakuntaan
- Loimaalta kaikki kruununtilat luovutettiin Wittenbergin vapaaherrakuntaan ja perintötilan statuksen säilyttäneet jäivät sen ulkopuolelle
- Kärpän verot kuuluivat kornetti Anders Getingille (Geiting) ja kreivittär Wirttenbergille
- Anders Geting oli Turun 1. ratsuväkirykmentin 4. komppanian kornetti ja yksi tila (Kärppä) oli läänitetty hänelle

Talot vuonna 1620

- Holkeri x 2
- Wiuko
- Juose
- Soine
- Ponkkinen
- Kärppä
- Hyry

Isoperän talot isojaossa

- A Soina
- B Soina
- B+ Soina
- C Ponckinen
- D Ponkinen
- D+ Ponkinen
- E Kärppä
- F Hyry
- G Hyry
- H Hålkäri
- I Hålkäri
- K Mölkäri
- L Mölkäri
- M Wiuko
- N Juose I. Mäki

Talojen jakautuminen

- 1500- ja 1600-luvuilla kylän taloluku oli 6-8
- Kehitys ei ollut suoraviivaista, vaan olosuhteet vaikuttivat lukuun: taloja autioitui ja osin jaettiin kahtia
- Isojaon toteutuessa taloja oli kaikkiaan 14, vaikka kantatilat olivat edelleen periaatteessa samat kuin 250 vuotta aikaisemmin
- Holkeri oli jakautunut kolmeksi, samoin Soina ja Ponkkinen, Hyry oli jaettu kahdeksi ja vain Wiuko ja Kärppä olivat säilyneet jakamattomina
- Uudeksi tilaksi oli noussut Mäki, joka kuitenkin todellisuudessa oli Mäki-Holkerin puolikas

Maanomistus

- Maanomistus oli kylällä
- Taloilla veroluvun mukainen nautintaoikeus kylän maihin
- Taloilla ei rajoja – kylillä sen sijaan kyllä ja jo vanhastaan
- Taloja voitiin myydä, mutta maata ei ennen isojakoa
- Myytiin nautintaoikeuksia vähän kuten nykyään asunto-osakeyhtiössä

Talot 1700-luvun lopulla

- A Soina puolikas rustholli Jacob Henricsson
- B Soina $\frac{1}{4}$ rustholli Henric Jacobsson
- B+ Soina $\frac{1}{4}$ rustholli Jacob Jacobsson
- C Ponckinen $\frac{1}{3}$ mantt. Simon Thomasson
- D Ponckinen $\frac{1}{6}$ mantt. Simon Jacobsson
- D+ Ponckinen $\frac{1}{6}$ mantt. Henric Henricsson
- E Kärppä $\frac{1}{2}$ mantt. Matts Matsson
- F Hyry $\frac{1}{6}$ mantt. Johan Andersson
- G Hyry $\frac{1}{3}$ mantt. Henrik Christersson
- H Hålkäri $\frac{1}{3}$ mantt. Henric Johansson
- I Hålkäri $\frac{1}{3}$ mantt. Thomas Thomasson
- K Mölkäri $\frac{1}{3}$ mantt. kr. Thomas Matsson
- L Mölkäri $\frac{1}{3}$ mantt. kr. Johan Matsson
- M Wiuko $\frac{2}{3}$ mantt. Matts Simonsson
- N Juse I. Mäki $\frac{2}{3}$ mantt. Michel Mattson

Isoperä isossajaossa

- Jako alkoi vuonna 1770, jatkui vuonna 1786
- Jaossa mukana 15 taloa –taloluvultaan ja muutenkin suuri kylä
- Jako valmistui 23.12.1791
- Iso kylä, paljon jakajia, suuria ongelmia
- Jako tehtiin, mutta lohkoja jäi liikaa

Jaon merkitys

- Isojaossa syntyi yksityinen maanomistus
- Maa pyykitettiin ja kukin talo alkoi omistaa sille kuuluvat pellot, niityt, metsät ja joutomaat
- Mahdollisuus asuttaa takamaita pelkän isännän päätöksellä – torpparilaitos
- Talot voivat tehdä kauppaa omistamistaan lohkoista
- Suurin mullistus suomalaisessa agraarihistoriassa

Kartat ja asiakirjat

- Alkuperäinen Isonperän isojakokartta on kadonnut
- Jäljellä vain puhtaaksi piirretty maanmittaushallituksen kopio, joka on kyllä kaunis, mutta vähemmällä informaatiolla
- Digiarkistosta löytyy hakusanalla Isopesä
- Alkuperäiset asiakirjat tallessa

Kylänaukea

Kylän rakenne

- Kylänaukea ja ryhmäkylä(t) sijaitsi koko kylän alimmaisella reunalla (veden virtaamissuunnan mukaan)
- Aukean päätyttyä alkoi seuraava Vähäperän kylä ja sitä seurasi pian Pesänsuo ja Mellilä
- Niinijoki kylän kohdalla suurimmillaan koko Isoperää ajatellen

Tyypillinen kylänaukea

- Keskellä tontti ja ympärillä lukuisat umpiaidat
- Todellisuudessa tontteja oli ainakin kaksi ja mahdollisesti vielä yksittäistaloja niiden lisäksi
- Niinijokivarressa niittyjä
- Aukea oli suhteellisen suuri ja kuva elävästä ja vahvasta maatalouskylästä oli selvä
- Niinijoki kiemurteli kylän lävitse pienenä, jos kohta vettä mahtoi olla keskimäärin enemmän kuin nykyään
- Latvojen suot olivat luonnontilassa ja ne pidättivät vettä paremmin kuin nykyään ojitettuina

Talojen peltoalat

- A Soina 11:17 (tynnyrinalaa ja kapanalaa)
- B Soina 5:31
- B+ Soina 5:30
- C Ponckinen 10:2
- D Ponkinen 4:19
- D+ Ponkinen 5
- E Kärpä 17:1
- F Hyry 12:23
- G Hyry 11:13
- H Hålkäri 15:2
- I Hålkäri 15:20
- K Mölkäri 7:22
- L Mölkäri 9:16
- M Wiuko 18:28
- Juse I. Mäki 24:11

Peltoalat

- Vanhojen kantatalojen osalta peltoala oli noin 20 tynnyrinalaa eli 10 hehtaaria
- Kun taloja jaettiin, niiden peltoalat jaettiin jakosuhteessa
- Jos kantatalosta jäi puolikas ja sen toinen puolikas jaettiin edelleen kahtia, talojen peltoalat olivat karkeasti 10, 5 ja 5 ha
- Alat suhteellisen pieniä, mutta enemmän hoitamiseen eivät voimat riittäneet

Alat

- Tynnyrinala oli noin $\frac{1}{2}$ hehtaaria ja tynnyrinala jakautui 32 kapanalaan ja kapanala oli käytännössä 1,5 aaria
- Tynnyrinala oli sellainen ala, johon piti kylvää tynnyrillinen (146,5 l) siementä ja joka näin kylvettynä tuotti normaalisti noin neljä tynnyrillistä viljaa (6 hl)
- Ihminen tarvitsi elääkseen $1\frac{1}{2}$ tynnyriä viljaa vuodessa
- Pellon lisäksi viljeltiin kytöjä ja kaskia jonkin verran
- Pellon käytössä pitää huomata, että koko peltoalasta oli vuosittain kesantona $\frac{1}{3}$ ja koko viljeltävä peltoala tuotti pääsääntöisesti viljaa
- Korsirehu koottiin niityiltä

Peltolohkot

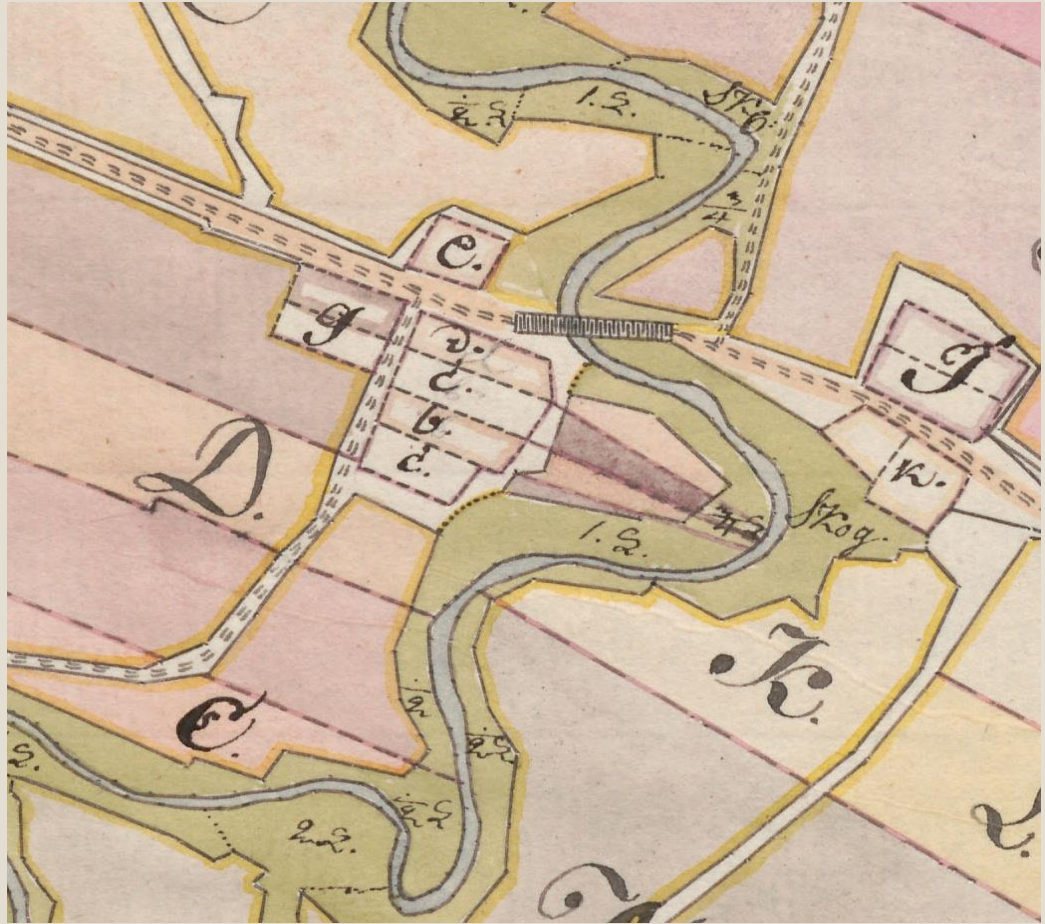
- Lohkoja jäi edelleen paljon
- Soina 6 lohkoa
- Soina 5 lohkoa
- Soina 6 lohkoa
- Ponkkinen 8 lohkoa
- Ponkkinen 5 lohkoa
- Ponkkinen 5 lohkoa
- Kärppä 9 lohkoa
- Hyry 8 lohkoa
- Hyry 7 lohkoa
- Holkeri 4 lohkoa
- Holkeri 8 lohkoa
- Mölkäri 5 lohkoa
- Mölkäri 5 lohkoa
- Wiuko 6 lohkoa
- Juse 4 lohkoa

Peltojen nimeäminen

- Peltojen nimeäminen on erittäin vaikeata, kun alkuperäinen kartta puuttuu
- Edellä esitetty nimistö on näin ollen vain viitteellinen
- Tilanne ennen jakoa on dokumentoimatta, kun sitä koskeva kartta on mennyt hukkaan

Kylän tontti

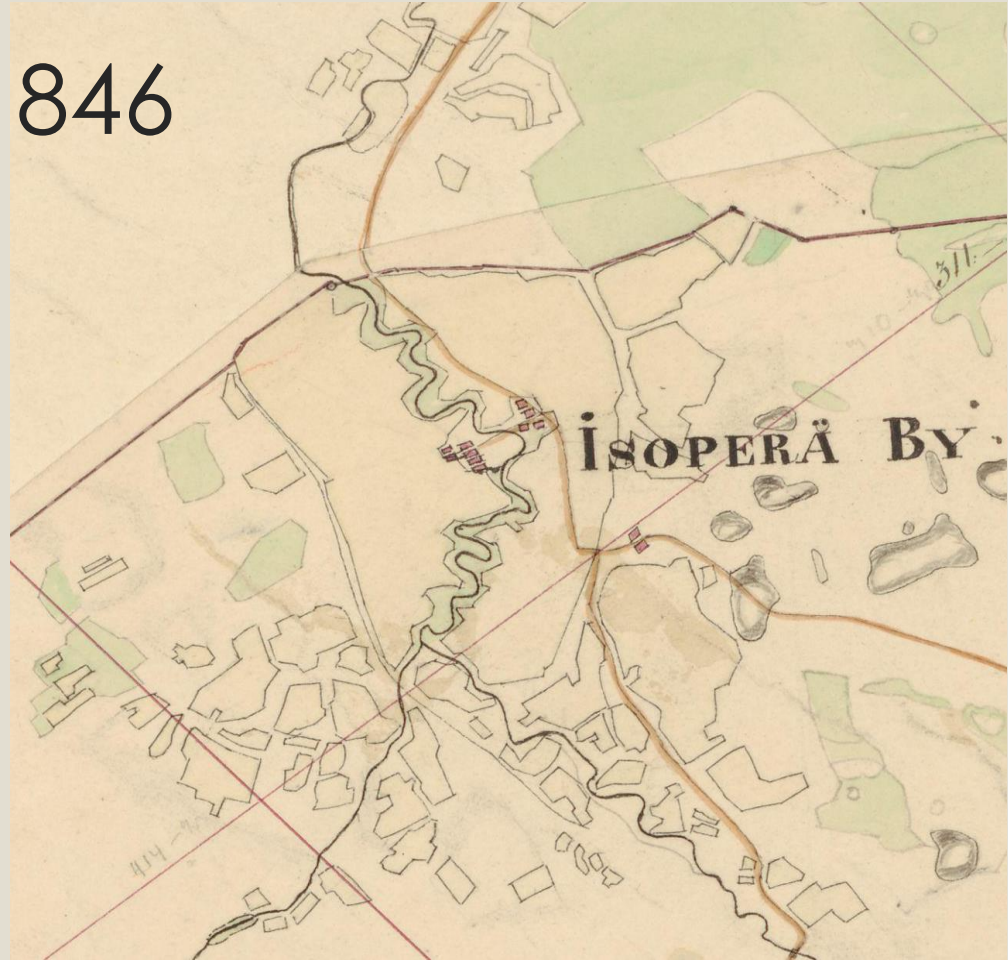
Talot ryhmäkylässä

- b = Soina
- c = Ponkkinen
- d = Ponkkinen
- e = Kärppä
- g = Hyry
- k = Mölkäri
- m = Wiuko
- n = Juse eller Mäki

Isojakokartan kyläntontti

- Tontti sijoitettu Niinijokivarteen joen länsipuolelle
- Todennäköisesti kartta on puutteellinen, koska taloja on aivan liian vähän ja muutamaa vuosikymmentä myöhemmin kyläntontti oli kummankin puolen jokea

Kyläntontti 1846

Muutos

- 1700-luvun lopulla valmistunut isojako oli pitkään periaatteellinen ja talojen siirto toteutui vasta pitkän aikavälin kuluessa
- Todennäköisesti vuoden 1846 pitäjänkartta kuvaa hyvin tilannetta isojaon tapahtuessa
- Tontti kummankin puolen jokea ja erillään kaksi yksittäistaloa

Isoperän viljeleminen ennen isojakoa

- perinteisesti peltoja viljeltyiin joko sarka- tai lohkojaossa – Isoperän osalta muodosta ei voida olla varmoja, koska alkuperäinen kartta puuttuu
- Joka tapauksessa peltoja viljeltiin yhteisesti jommassakummassa jaossa
- Isojaon jälkeen kukin viljeli omia pellojaan halunsa mukaan

Isonperän niityt

- Kylä oli laaja ja sillä oli runsaat niityt
- Niinijokivarressa niittykaistale
- Useat suot kasvoivat suoheinää (Heporahka, Lapinsuo, Linturahka)
- Muut kosteikot ja kaskiahot

Niittylohkot

- Jos peltolohkoja oli paljon, niittylohkoja oli monin verroin enemmän
- Pienet niityt jokivarsissa jaettiin pieniin tilkkuihin, ja talon niittylohkojen lukumäärä saattoi hyvin nousta pitkälle toiselle kymmenelle

Metsät

- Metsät jaettiin niinikään
- Loimaan seudulla metsät yleensä heikossa kunnossa
- Isoperällä näyttäisi metsää ainakin alallisesti olevan suhteellisen runsaasti
- Karuja vedenjakajamaita
- Metsät sijaitsivat myös useissa lohkoissa

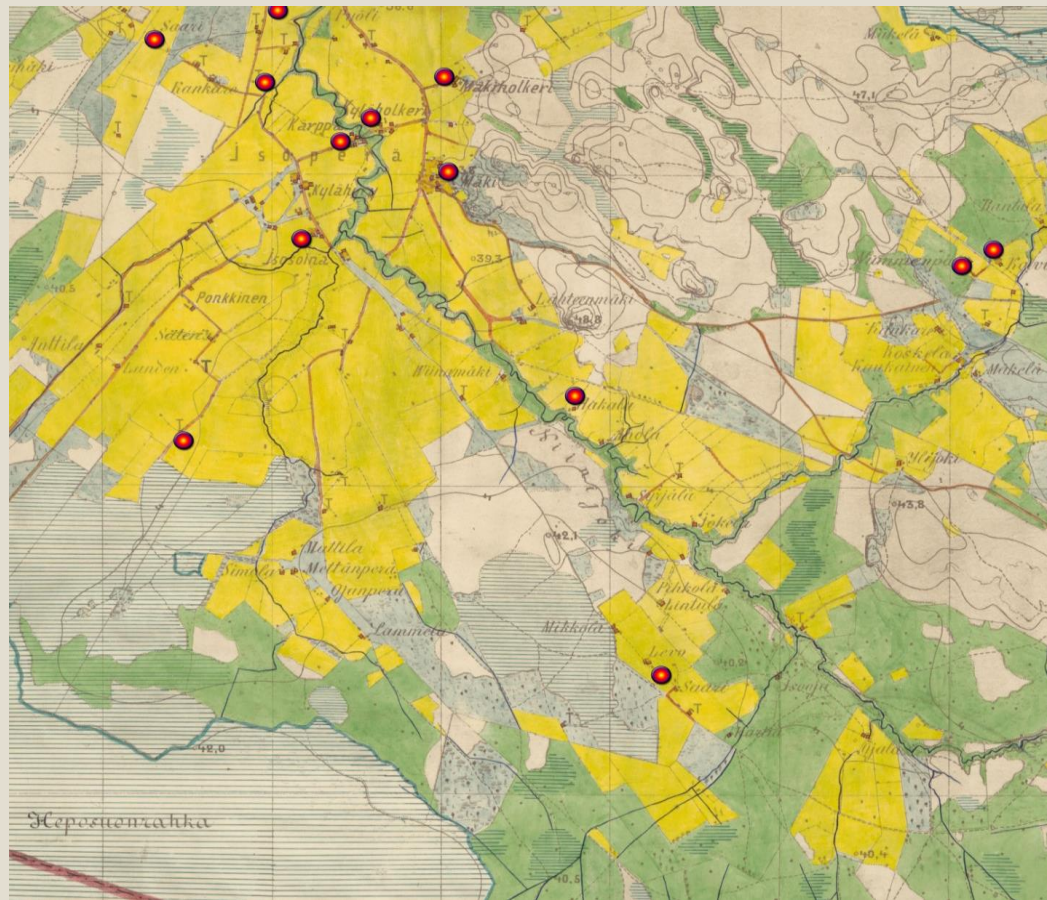
Maanmittaushallitus,
Maanmittaushallituksen
uudistusarkisto, Isoperä;
Isojaonkartta ja jakokirja (Isopesän
jakokunta) 1786-1791 (A61:1/2-13)

Maanmittaushallitus,
Maanmittaushallituksen
uudistusarkisto, Isoperä;
Isojaonkartta ja jakokirja (Isopesän
jakokunta) 1786-1791 (A61:1/2-13)

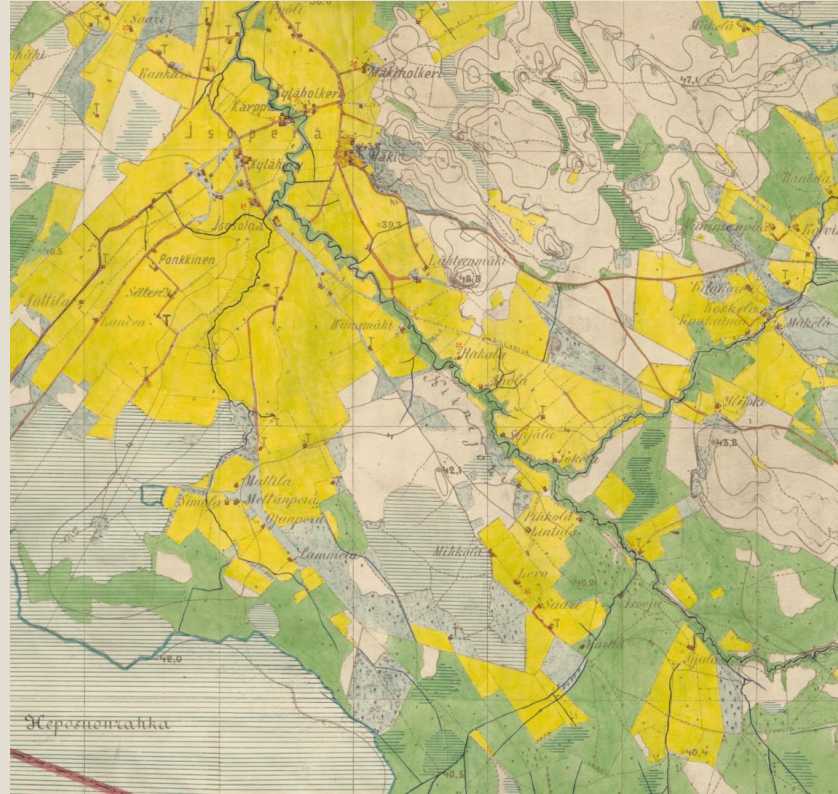
Isonperän tuulimyllyt

Tuulimyllyt

- Isonperän alueelle rakennettiin runsaasti tuulimyllyjä
- Veikko Kotirannan tietojen mukaan niitä oli kylässä tiheämmässä kuin missään muualla Loimaalla
- Syynä alueen vähäinen vesivoima – tuulimylly oli ainoa mahdollisuus jauhaa konevoimalla
- Alueen ainoa pieni vesimylly Koskelan kohdalla Niinijoen Penninoja nimisessä sivujoessa: Pennin mylly

Isoperä 1882

Asutus tiivistyy

- 1800-luvulla väkiluku alkoi nopeasti kasvaa
- Taloihin ei mahtunut lisää väkeä ja syntyi kokonaan uutta pienasutusta
- Torpat tämän osan aatelia
- Mäkituvat
- Mökit tienvarsilla
- Torppien perustaminen alkoi jo ennen isojakoa, mutta sen jälkeen ne lisääntyivät nopeasti: talojen perillisille piti löytää sijoituspaikka

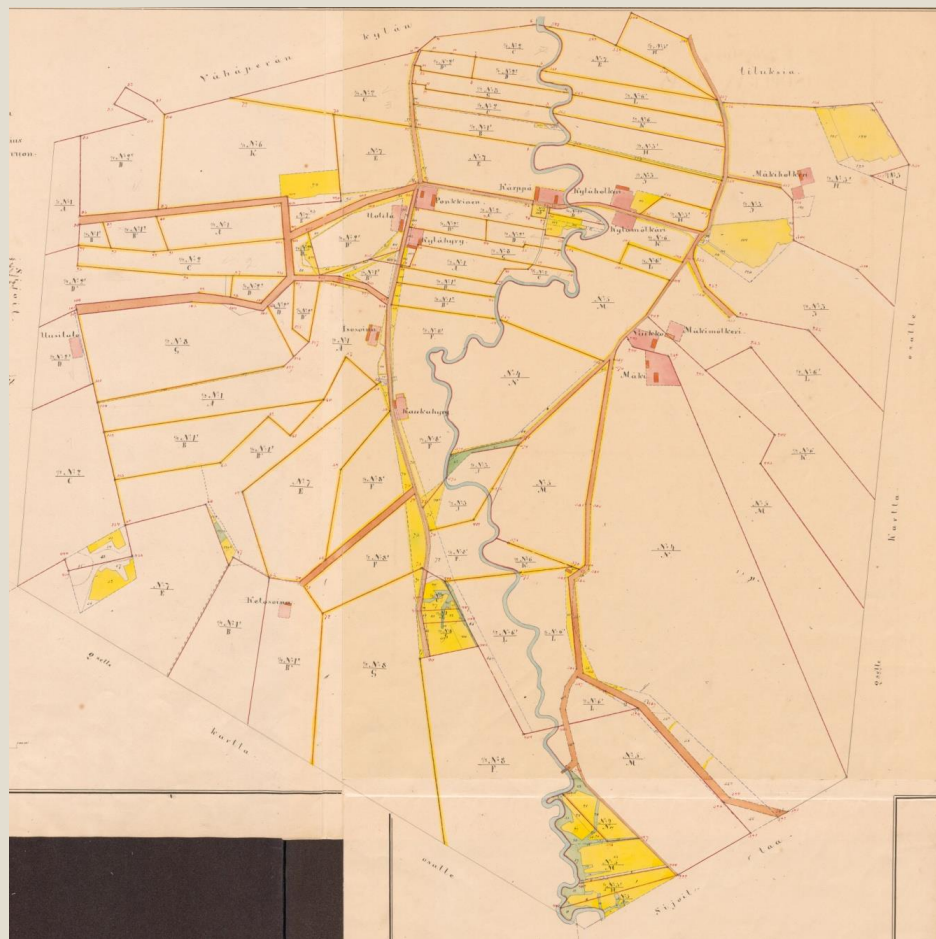
Kulmat

- Kylän reunoille syntyi uusia kyläkuntia
 - Metsänkulma
 - Penninkulma
 - Lamminkulma
 - Hurstinkulma
- Kyläkunnista tuli tavallaan uusia kyliä, mutta maakirjakylä Isoperä pysyi keskuksena

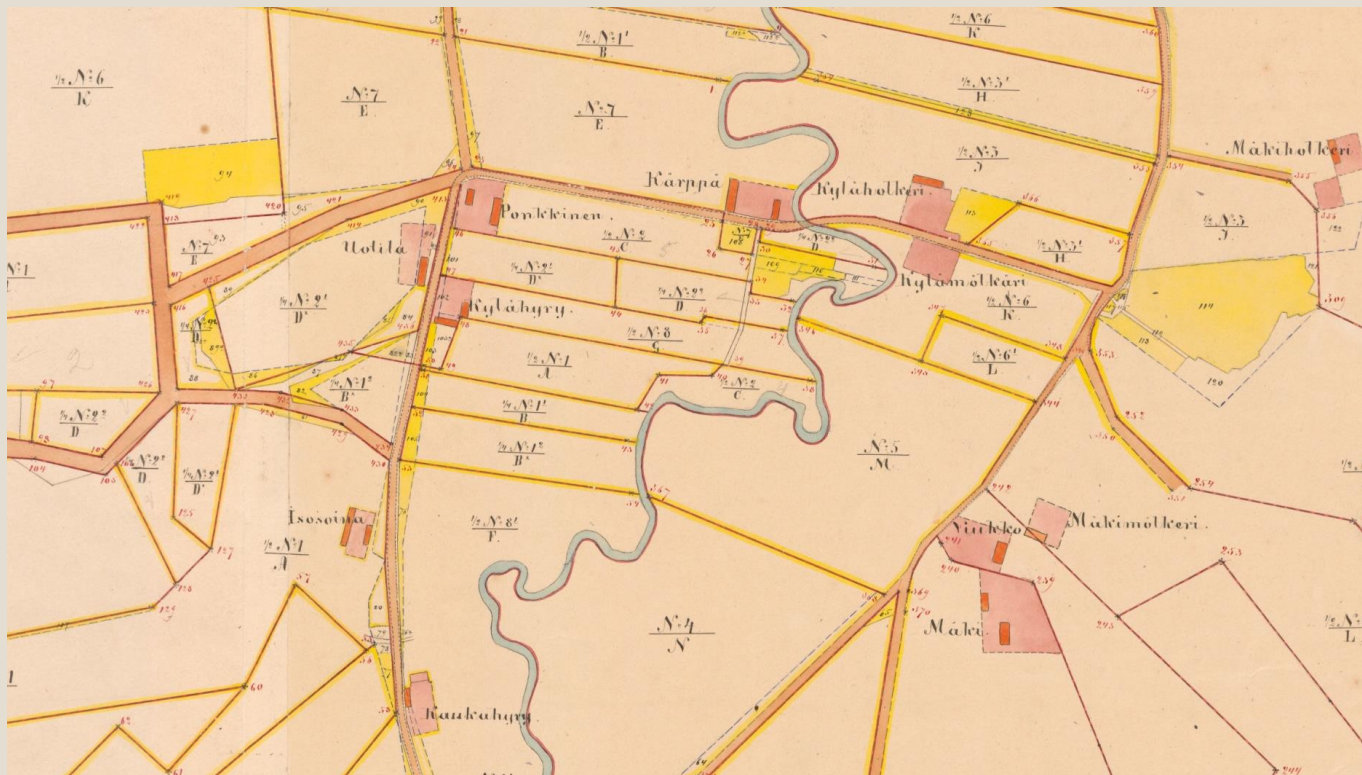
Isonjaon onnistuminen

- Isonperän isojako tehtiin 1700-luvun lopulla ja sen lopputulokset eivät siksi pitkään tyydyttäneet: liikaa lohkoja ja liikaa sekavuutta
- Isonjaonjärjestely eli uusjako tuli ajankohtaiseksi 1800-luvun lopussa: työ alkoi vuonna 1897 ja se vahvistettiin vuonna 1899
- Lohkojen määrä väheni, jos kohta edelleen niitä jäi melkoisesti
- Maan jakaminen oli niin kovin vaikeata!

Uusi kylänaukea

Kylän keskusta

Vanha kyläntontti

- Perinteiselle tontille oli jäänyt enää Kärppä
- Joen toisella puolella Kylä Holkeri ja Kylä-Mölkäri
- Kuitenkin kylä vielä suhteellisen hyvin hahmollaan, vaikka talojen välille oli syntynytkin etäisyyttä
- Vanhat päätalot vielä suhteellisen hyvin kylän muodossa

Nykyinen Isoperä

- Edelleen elävä kylä
- Monipuolinen elinkeinoelämä
- Vahva maatalous
- Ilmeisen hyvä paikka elää!

Lähteitä

- Veikko Laakso: Suur-Loimaan historia, osat I ja II
- Maanmittaushallituksen arkisto
- Kansallisarkiston digitaaliarkisto diginarc.fi